

ВІДГУК

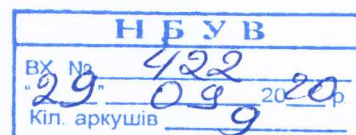
офіційного опонента на дисертацію
ЛЕВЧЕНКО НАТАЛІЇ ПЕТРІВНИ

«ВІДКРИТІ ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ У ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК ЗАКЛАДІВ
ВИЩОЇ ОСВІТИ: СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ, УПРАВЛІННЯ, ДОСТУП»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій
за спеціальністю 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство,
бібліографознавство

Сучасний стан та перспективи реалізації проєктів відкритого доступу до інформаційних ресурсів є найважливішим напрямом наукових пошуків світової бібліотекознавчої думки в умовах розвитку глобальної системи наукових комунікацій, цифровізації та технологізації суспільства. В цьому контексті формування, управління та доступ до відкритих електронних ресурсів бібліотек закладів вищої освіти є одним із важливих напрямів їх діяльності, який потребує свого дослідження та соціокомунікаційного потрактування. Гострота проблеми стає відчутнішою у зв'язку з прагненням вищої школи України стати органічною складовою європейського та світового науково-освітнього простору. При цьому успішному вирішенню цієї стратегічно важливої проблеми мають сприяти бібліотеки закладів вищої освіти, яким належить пріоритет у формуванні електронних інформаційних ресурсів наукового і навчального спрямування як власної генерації, так і запозичених.

Важливим кроком в успішному вирішенні означених проблем є дисертаційне дослідження Н.П. Левченко, яке має на меті розробку моделей і практичних рекомендацій щодо формування та використання відкритих електронних ресурсів у науковій, освітній та виховній діяльності сучасного ЗВО, визначення ролі бібліотеки як елементу його інформаційного простору.

Відкриті електронні ресурси як складова наукової комунікації є виключно важливим явищем у сучасному глобалізованому світі, який отримує все більше нових можливостей для активізації темпів і поліпшення умов освітньої, наукової діяльності, реалізації концепцій дуальної та неперервної освіти, розвитку її дистанційних гнучких форм. Вони можуть розглядатись як результат ефективності цифрової модернізації вітчизняних бібліотек, слугувати певним

показником дієвості сучасних адаптаційних стратегій бібліотечно-інформаційної сфери як складової інформаційної інфраструктури ЗВО, тому потенційно вимагають максимального вивчення, коректування процесів формування, управління й доступу з боку професійної спільноти та самих закладів вищої освіти. Окремо акцентуємо на аспекті загальнокультурного значення національних відкритих електронних ресурсів, які виступають ефективним способом розширення культурного впливу країни в цілому та формування її сприятливого іміджу у глобалізованому світі.

Важливою перевагою дисертаційної роботи, прямо зумовленою параметрами її актуальності, є ґрунтування на інфраструктурних особливостях бібліотеки закладу вищої освіти, які виявляються в дослідженні значення та впливу електронних інформаційних ресурсів відкритого доступу на науково-освітню діяльність ЗВО. На сьогодні в Україні процес формування відкритих електронних ресурсів, перебуває у стадії становлення, активного, але подекуди хаотичного розвитку, що потребує і теоретичного, і практичного дослідження й осмислення. Для того, щоб обрати за об'єкт вивчення засадничо проблемну й складну площину управління цифровими активами бібліотек, ґрунтовану на важко вирішуваних на перший погляд питаннях, треба мати наукову сміливість – і варто відзначити, що дисертантці вдалося не лише виокремити й розробити винятково актуальну наукову проблему, але й здійснити це в рамках сучасного техніко-технологічного контексту.

Н.П. Левченко аналізує сутнісне значення феномену «електронні ресурси» та справедливо виокремлює «такі аспекти поняття як комп'ютерні засоби та програмне забезпечення, цифрова фіксація інформації, розповсюдження в електронному середовищі» (с. 38). Відповідно до цього, відкритий електронний інформаційний простір бібліотек як джерело навчальної і наукової інформації є надзначущим об'єктом дослідження, оскільки виступає віддзеркаленням процесів цифровізації, що відбуваються в країні, – на рівні окремого ЗВО і на рівні держави.

Актуальність роботи дисертантка справедливо пов'язує із необхідністю

створення єдиного електронного інформаційного простору у закладі вищої освіти, підвищення соціокомунікаційного потенціалу бібліотек, які відіграють важливу роль у забезпеченні користувачів інформацією, необхідністю створення нових моделей наукової комунікації на основі розгортання нових форм взаємодії наукових, науково-педагогічних, педагогічних працівників ЗВО та бібліотечних фахівців (с. 18). Тож є назрілою потребою комплексне вивчення стану і тенденцій формування відкритих ресурсів бібліотек закладів вищої освіти, що передбачає аналіз етапів створення та розвитку інформаційного середовища бібліотек ЗВО, моніторинг веб-сторінок бібліотек державної форми власності, аналіз стану відкритих електронних архівів (репозитаріїв), визначення тенденцій і перспектив у цій діяльності, – тим більше, у проекції на вітчизняний матеріал (розкриття специфіки відповідних українських явищ у контексті міжнародної традиції є в дисертаційній роботі науково новим і цінним).

Проблематика дослідження, по суті, розпадається на дві складові – дослідження відкритих електронних ресурсів бібліотек у системі вищої освіти, що передбачає загальну характеристику та аналіз сучасного стану впровадження електронних ресурсів у бібліотеках ЗВО та дослідження репозитаріїв як складової відкритих електронних ресурсів бібліотеки та їх ролі у науковій комунікації. Дисертантка показує, як в українському просторі переломлюються і набувають особливих форм міжнародні тенденції, розглядає шляхи розгортання руху за відкритий доступ та за відкриті освітні ресурси (с. 134).

Авторка аналізує та досліджує репозитарії, їх кількісно-типові показники на багатому емпіричному матеріалі (це Каталог репозитаріїв відкритого доступу (*Directory of Open Access Repositories, OpenDOAR*), що є авторитетною базою академічних (наукових) репозитаріїв відкритого доступу та Реєстр репозитаріїв відкритого доступу (*Registry of Open Access Repositories, ROAR, Велика Британія*), виявленому й осмисленому в різних контекстах і ракурсах, – його систематизація й уведення в науковий обіг є вагомим здобутком роботи.

Розв'язуючи актуальну наукову проблему, Н.П. Левченко здійснює дослідження, яке відзначається широтою поглядів при міцному ґрунтуванні на

попередній науковій соціокомунікаційній традиції. Дисертація складається зі вступу, трьох внутрішньо структурованих розділів, кожний із яких є результатом відповіді на сформульовані наукові завдання, висновків та списку використаної літератури (405 позицій). Запропонована авторкою структура дисертаційної роботи обґрунтована метою та завданнями дослідження: розв'язання поставленої проблеми поетапно здійснюється на різних рівнях – від аналізу світового й вітчизняного досвіду підтримки відкритого доступу до наукових знань на глобальному рівні (в першому розділі), дослідження питань відкритих електронних ресурсів бібліотек у системі вищої освіти (у другому розділі) до локального, структурно диференційованого рівня функціонування репозитаріїв як складової відкритих електронних ресурсів окремої бібліотеки (на прикладі відкритого архіву Національного університету харчових технологій та Інформаційно-аналітичної системи «Публікаційна карта НУХТ») у третьому розділі.

Запропоновані матеріали, методики й висновки дисертаційної роботи можуть широко впроваджуватися у практику роботи бібліотек ЗВО з метою подальшого вдосконалення інформаційного забезпечення науково-освітньої діяльності та задоволення інформаційних потреб науковців та здобувачів. Опис моделей формування електронних ресурсів бібліотеки ЗВО, які пропонує автор дослідження, базуються на досвіді функціонування інституційного репозитарію Національного університету харчових технологій. Разом з тим, викладені в дисертації теоретичні та практичні рекомендації мають універсальний характер і можуть бути використані бібліотеками ЗВО для створення єдиного інформаційного простору з метою формування електронних ресурсів та реалізації завдань, які вони дозволяють розв'язати у перспективній площині трансформації української освіти та науки.

Слід відзначити сформоване автором цілісне концептуальне бачення функцій, значення та впливу електронних інформаційних ресурсів відкритого доступу на науково-освітню діяльність ЗВО, визначення їх складу та висвітлення ролі бібліотек у процесі їх формування. Важливим також є

обґрунтування технологічного (життєвого) циклу управління колекцією електронних ресурсів віддаленого доступу (як зовнішніх, тобто передплачених, так і придбаних ресурсів відкритого доступу) у бібліотеці. Висновки автора базуються на аналізі досвіду бібліотек України і світу за останні роки, з урахуванням взаємопов'язаних інформаційно-технологічних та нормативно-правових питань (с. 109).

Цінність роботи посилює запропонована автором узагальнена модель формування та використання електронних ресурсів у бібліотеці ЗВО (с. 118), яка передбачає забезпечення навчального процесу шляхом отримання інформації через електронну бібліотеку, інституційний репозитарій та електронний каталог. Таким чином, автор обґрунтовує необхідність інтеграції ресурсів авторизованого доступу, локального та відкритого доступів.

Наскрізними перевагами роботи є чітка термінологічна визначеність, а також продемонстрована структурованість і критичність мислення й оцінок дисертантки. Для цілісності й об'єктивності вивчення обраного явища важливе значення має врахування дисертанткою всіх основних факторів, що сприяють та перешкоджають ефективному використанню електронних освітніх ресурсів (с. 121). Оптимально сформованою і структурованою є ланка роботи, присвячена дослідженню сучасного стану впровадження електронних ресурсів у бібліотеках ЗВО III–IV рівнів акредитації. Автор довів, що нові інформаційні технології дозволяють бібліотекам формувати фонди на різних інформаційних носіях, удосконалювати способи забезпечення доступу до електронних ресурсів, якість, простоту та оперативність надання інформації.

Одним із найцікавіших розділів роботи видається останній, пов'язаний із дослідженням специфіки формування, управління та доступу до інституційних репозитаріїв, діяльність яких має забезпечити «загальнодоступність матеріалів та розробок науковців, які не мають своїх каналів опублікування» (с. 129). Автор вдало аналізує політику щодо функціонування електронного архіву (репозитарію), виділяє загальні функціональні можливості цих систем, позиціонує інституційні репозитарії як «новий канал для структурування вкладу

наукової установи чи університету, який позиціонується як в контексті змін у науковій практиці, в рамках електронних досліджень, так і в їх подальшому розвитку в епоху цифрових технологій» (с. 140).

Безперечним здобутком авторки є розробка узагальненої моделі реалізації концепції відкритого доступу до результатів наукових досліджень через відкритий електронний архів - інституційний репозитарій. Запропонована модель передбачає необхідність регламентації певних процедур наповнення інституційного репозитарію, а належне представлення наукового доробку працівників ЗВО у відкритому доступі в інформаційному просторі передбачає проходження перевірки на академічний плагіат, що є необхідною умовою дотримання правил академічної доброчесності.

Цінність роботи збільшується з огляду на те, що в ній систематизовано й описано основні методи управління інституційним репозитарієм та доведено важливість створення особистих профілів науковців в інституційному репозитарії як інструменту презентації їх здобутків, з одержанням об'єктивних даних про наукову діяльність ЗВО. Вірогідності проміжним висновкам і результатам роботи надає наскрізне апелювання дисертантки до статистичних даних, які засвідчують об'єктивність запропонованих нею тез. У цьому контексті перевагою роботи є таблиці (7), рисунки (23), змістовні додатки (5), які конкретизують важливі положення та надають додаткову інформацію в межах дослідження.

Цілісному органічному сприйняттю тексту з усвідомленням цінності всіх проміжних результатів сприяє загальний стиль викладення матеріалу. Він є доступним і читабельним, легким для сприймання і засвоєння, що підвищує його практичну прикладну цінність і можливість використання як у навчальному процесі, так і в комунікативній практиці.

Структура, логіка викладу, наповнення й оформлення автореферату дисертації відповідають вимогам Департаменту атестації кадрів Міністерства освіти і науки України. Автореферат дисертації дає уявлення про особистий

внесок здобувача у наукове розв'язання актуальної проблеми формування та управління відкритими електронними ресурсами.

Основні наукові результати, висновки, і рекомендації дисертації повно викладені у 12 публікаціях автора, серед яких 6 – одноосібні статті у наукових фахових виданнях України, 1 – одноосібна стаття в зарубіжному науковому виданні, 4 – тези доповідей на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях, 1 – праці, які додатково відображають наукові результати.

Відзначаючи вагомість і повноту проведеного дослідження, варто висловити кілька зауважень, що мають переважно рекомендаційний характер.

1. У формулюванні об'єкту дослідження відкритий електронний інформаційний простір бібліотек закладів вищої освіти розглядається як засіб наукової комунікації, що помітно звужує параметри й обсяги його значущості в системі інформаційно-бібліотечного обслуговування системи освіти. Відкритий електронний інформаційний простір в системі наукових комунікацій можна розглядати як середовище здійснення різних форм інформаційного обслуговування користувачів бібліотек ЗВО.

2. Серед основних завдань дослідження автором визначено проведення аналізу основних сучасних складових інформатизації бібліотеки ЗВО, таких як електронний каталог, електронна бібліотека, репозитарій та окреслення завдань щодо їх удосконалення. В цьому контексті можна зауважити, що названі електронні ресурси виступають скоріше результатом інформатизації бібліотеки закладу вищої освіти.

3. Теоретико-методологічна оптимальність роботи засадничо забезпечується ретельним добром і обґрунтованим використанням широкого спектру методів дослідження, які були застосовані автором і знайшли відображення в авторефераті. Разом з тим, в тексті дисертації питання методології дослідження як системи принципів, що базується на певних методах та підходах не отримали свого висвітлення.

4. Викликає сумнів науковість періодизації розвитку бібліотек, яка викладена автором на с.45 при дослідженні шляхів їх трансформації.

5. Потребують більш чіткої систематизації й опису в тексті дисертації основні методи управління інституційним репозитарієм та шляхи їх подальшого розвитку.

6. Із не врахованих чи недостатньо врахованих у роботі аспектів, які можуть скласти подальший напрямок досліджень щодо подальшого розвитку відкритих електронних ресурсів у діяльності бібліотек закладів вищої освіти можна назвати дослідження питань розвитку корпоративних проєктів електронних архівів; здійснення бібліотеками експертної оцінки матеріалів, що додаються до відкритих архівів на основі самоархівування; роботу над створенням платформ інтелектуального управління даними з різних видів джерел; сприяння активності академічної спільноти щодо використання репозитаріїв для популяризації наукових здобутків.

Наведені вище зауваження не мають принципового характеру і жодним чином не знижують наукової значущості рецензованої роботи. Дисертація Н.П. Левченко є закінченим, актуальним, ґрунтовним науковим дослідженням, у ході виконання якого закладено основу для цілісного осмислення відкритих електронних ресурсів бібліотек ЗВО як соціокомунікаційного явища.

Дослідження виконане на високому науковому та теоретико-практичному рівнях, оригінальне в судженнях та підходах. Дисертація є завершеною і самостійною, результати дослідження повністю висвітлені в публікаціях автора, оптимально представлені в авторефераті, у виступах на конференціях та пройшли достатню апробацію (що засвідчує Акт про впровадження). Усе це дає підстави для остаточного висновку: робота «Відкриті електронні ресурси у діяльності бібліотек закладів вищої освіти: специфіка формування, управління, доступ» змістовно і структурно повністю відповідає спеціальності і профілю спеціалізованої вченої ради Д 26.165.01 Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, відповідає всім вимогам п. 13 та п. 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 07.03.2007 року № 423 зі змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету

Міністрів України від 11 листопада 2009 р. № 1197, від 12 вересня 2011 р. № 955, а її авторка Наталія Петрівна Левченко заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство.

Доктор наук із соціальних комунікацій,
професор, завідувач кафедри
інформаційної, бібліотечної та архівної справи

І.О. Давидова

